

УДК 81'255.4

ЕСТЕТИЧНИЙ ОБ'ЄКТ ЯК ДЖЕРЕЛО ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ У ПОГЛЯДАХ АМЕРИКАНСЬКИХ ВЧЕНИХХст.

О.В. Спінєєва

Стаття присвячена аналізу змісту публікацій американських вчених ХХ століття і визначенню впливу естетичного об'єкта на естетичний досвід людини, умов розвитку естетичного сприйняття, а також необхідності ведення естетичного діалогу в сучасному суспільстві.

Ключові слова: естетичний діалог, естетичний об'єкт, естетичний досвід, естетичне бачення.

У статті розглядаються погляди вчених-філософів ХХ століття, що зробили свій внесок у розвиток естетичної теорії сучасності. Аналізуючи поняття естетичного досвіду і естетичного об'єкта, а також торкаючись понять естетичне переживання, естетичне задоволення, естетичне сприйняття, вони намічають коло питань стосовно естетичного об'єкта у його взаємодії з естетичним досвідом людини. Ставиться питання, що є естетичним об'єктом і чи кожен об'єкт може бути сприйнятий естетично, чи кожний може спричиняти накопичення естетичного досвіду. З'ясовується, що таке естетичне бачення і чи кожна особистість здатна сприймати естетично.

Сутність і специфіка естетичного досліджувалася ще в давні часи. Про естетичний досвід почали говорити задовго до ХVІІІ століття, коли слово «естетичний» було введено Олександром Баумгартеном у загальний вжиток. Але важко знайти хоча б одного античного або середньовічного мислителя, який би не цікавився проблемами, пов'язаними з естетичним переживанням, сприйняттям чи досвідом. В межах даної статті ми зупинимося на розгляді й аналізі поглядів таких вчених, як Джордж Дікі, Монро Бідслі та Вержіл Елдріч, щодо естетичного об'єкта як основного джерела збагачення духовного та естетичного досвіду людини.

Естетичний досвід розглядається під особливим кутом зору, застосовуються переконання Френка Сіблі та Вержіла Елдріча, що естетичне бачення суттєво відрізняється від інших видів бачення. А саме

від виду сприйняття, яким керується спостерігач, залежить формування в нього естетичних суджень, набуття естетичного досвіду. Тож, увагу зосереджено на тому, як важливо правильно сприймати естетичний об'єкт.

Актуальною сьогодні є проблема естетичного діалогу, вміння бачити естетично і розвиток цієї здатності у людини. Метою даної статті є висвітлення поглядів деяких вчених ХХ століття щодо естетичного досвіду, визначення умов, що надають можливості спостерігачеві бачити об'єкти естетично, використання правильного типу сприйняття з метою збагачення власного естетичного досвіду, джерелом якого є естетичний об'єкт.

У одній із своїх статей «Естетичний досвід повертається» видатний американський філософ мистецтва, колишній президент Американської асоціації естетики Монро Бієдслі скаржить на те, що зараз не кращі часи в історії, щоб обговорювати естетичну теорію. Він наголошує, що вона вимагає справжньої чесноти – спокійного, терплячого ставлення, яке зараз може собі дозволити далеко не кожен. Йдеться про те, що на планеті занадто багато болю, і крики страждання заглушають міркування про прекрасне.

Бієдслі говорив: «Якщо здається, що більшість з нас не надто переймаються один одним і ще менше спустошеною і знесилою природою, зруйнованими містами, що залишаються у спадщину нашим нащадками, ще важче стає дотримуватися і захищати свою естетичну позицію». Він додає, що саме в цей час ми не маємо сумніватися і відступати, адже коли ми припинимо розміркування про мистецтво чи відкладемо їх на безрік, можна, не вагаючись, стверджувати, що вже програли цю війну. Якщо ми продовжуємо вести наш естетичний діалог, це абсолютно не значить, що ми таким чином втікаємо від реальності. Це значить, хіба, що ми відмовляємося пустити з ока найважливіше.

Тож, Бієдслі вирішив закликати сучасне йому суспільство до того, щоб повернути до життя поняття «естетичний досвід», що відіграло велику роль у ХХ столітті і було несправедливо згублено в історії. Бієдслі запевняє, що марно естетичний досвід обговорювався ще в давні часи. Довгу історію має зацікавленість людства у тому, який вплив мають на людину – миттєвий чи відкладений – музика, драма тощо [2;3]. Арістотель, Платон та інші мислителі того часу описували вплив, що мали твори мистецтва на людину, говорили про підживлення

й «зрошення» пристрастей, катарсис, захоплення, задоволення і про те, що відбувається завдяки трансцендентальним здатностями розуміння.

Треба пам'ятати, що спостерігач може дивитися на картину й мріяти наяву, візуально це виглядає ніби він розглядає твір, але він може думати і уявляти щось інше. В цьому випадку він бачить та не сприймає, а рахується лише сприйняття. Інший американський філософ-естет Вержіл Елдріч у «Знов до естетичного досвіду» наводить приклад про неосвіченого Джонса, якого просять припинити його мовчазне споглядання і подивитися на картину чи послухати музичну композицію, потім розказати, що він бачить і чує. Спочатку він починає кліпати у непорозумінні, потім з'ясовує, що від нього хочуть, вбачає це легким завданням через очевидність почутого і побаченого. Він заходиться описувати відтінки кольорів на полотні та звуки музичних інструментів у оркестрі. Коли він здогадується, що щось робить не так, то вискалюється як ворог і чекає на роз'яснення. В цьому випадку Дікі та вчені, що підтримують його позицію, наголошують на тому, що Джонс не дивиться на картину і не слухає музику, не сприймає твори в їх всеосяжному сенсі. Тоді Джонс наївно питає, чи мусить він описати, що відчуває, коли дивиться на полотно чи слухає музику, що уявляє собі, крім того, що насправді бачить і чує. Він хоче уточнити, чи не є описане ним раніше теж елементами цих творів, і чи правильно він їх побачив і почув.

Елдріч вважає, що спостерігач або слухач все одно бачить чи чує твір мистецтва, незважаючи на те, що його мотивація та зацікавленість не несе в собі естетичної навантаженості [1;367]. Джонс не зміг сприйняти щось особливе, що знаходиться в кожному творі мистецтва поза його колірною палітрою та нотами. Френк Сіблі вирізняє естетичне бачення від повсякденного бачення речей і предметів і підкреслює, що не таким важливим є, що ми бачимо, як, в який спосіб ми дивимося на нього. Твір має перебувати під кутом перцепційної уваги. Абсолютно природним є для нас сьогодні говорити про твір, який ми сприймаємо, як про естетичний об'єкт [1;368]. Напевно, можна відрізнити естетичний досвід від іншого його виду завдяки його внутрішнім властивостям. Так, дуже важко вирішити, чи є досвід естетичним, не з'ясувавши чи може цей об'єкт надати саме цей вид досвіду [2;5]. Джонс не зміг роздивитися у творах естетичні риси, він не розглядав їх як естетичні об'єкти. Таким чином, естетичний об'єкт має розглядатися в одному

контексті із естетичним досвідом [1;368]. Якщо дивитися на твір певним чином, приходиться розуміння аспектів, що зароджуються в естетичному полі композиції. Цими елементами є частини твору як естетичного об'єкта і так звана аспектна сліпота, як називає її Елдріч, що позбавляє людину права на естетичне сприйняття і на оцінку переваг твору як естетичного об'єкта.

Елдріч наводить ще один промовистий приклад із повсякденного життя, який доводить, що, керуючись різними видами сприйняття, можна дійти абсолютно різних висновків. Він пригадує, як із дружиною дивився крізь вікно на сніжинки, що падали і були освітлені прожекторним променем на стіні будинку. Елдріч помітив, що вони були схожі на комети із хвостами, що летіли вниз і створювали смугастий візерунок на освітленій стіні. Дружина, почувши це, заперечила, що вони зовсім не схожі на витягнуті смужки, вони – звичайні великі пухнасті сніжинки неправильної форми. Тоді вчений попросив її зосередити увагу на точці в темряві поза сніжинками, що падали, і спостерігати за тим, як вони падають відносно тієї нерухомої опори. Коли жінка зробила це, то погодилася, що сніжинки мають кометоподібну форму і схожі на вертикальні смужки. Але вона додала при цьому, що ніхто так на сніжинки не дивиться.

В деяких звичних ситуаціях людина має уважно слухати чи дивитися, проте процеси слухання чи бачення не є достатніми для формулювання зрілих естетичних суджень і набуття необхідного естетичного досвіду. Бієдслі пише, що не може знайти в літературі жодної розгорнутої відповіді на питання, як людина переживає естетичний досвід. Він пропонує таке розуміння переживання естетичного досвіду: «Зосереджуючи основну увагу на об'єкті, людина переживає естетичний досвід протягом конкретного відрізка часу, якщо, і тільки якщо, більша частина розумової діяльності має цілісний характер і є насолодою завдяки формі і властивостям чуттєво представленого об'єкта, що має художню спрямованість» [2;5].

Знову повертаючись до історії зі сніжинками, треба зазначити, що якщо бачення було б лише баченням, в який би спосіб воно не відбувалося, жінка Елдріча могла б слушно зауважити, що його характеристика сніжинок не відповідає хоча б якимсь їх об'єктивним рисам. Вчений же вдивлявся в одну точку в темряві і побачив нові характеристики тих самих сніжинок, викрив захоплюючі образи у формі

комет. Якщо пильно придивитися, можна помітити, що Елдріч мав рацію. Тож, сніжинки набувають деяких своїх рис лише якщо на них дивитися певним чином. Поки жінка пильно дивилася, розглядаючи властивості сніжинок, вчений сприймав їх як маленькі комети, що летять із хвостиками вгору. Тож, якщо мати на меті побачити у звичайній сніжинці, що падає, комету, то треба переключитися із одного типу сприйняття на інший, правильний спосіб перцепційного досвіду. Цей приклад допомагає виокремити особливі види бачення. Всі без винятку можуть бачити і чути, але для сприйняття естетичного об'єкта важливо використовувати відповідний підхід, щоб сніжинка змогла перетворитися у твір мистецтва. Підхід у сприйнятті залежить від намірів, мотивів та інтересів, скерованих на різні групи характеристик твору.

Якщо людина не сприймає твір мистецтва як естетичний об'єкт, вона лишається абсолютно сліпою і глухою до нього. З цим можна погоджуватися чи ні, стверджуючи, що вона все одно розглядає твір, сприймаючи його певні характеристики. Джонс, наприклад, теж уважно роздивлявся запропоновані йому твори, але не бачив у них естетичних об'єктів, вони не слугували збагаченню його естетичного досвіду [1;370]. Його приклад доводить, навіть якщо наміри людини не є естетичними, вона сприймає твори: слухає музику, розглядає картини тощо. Так само, як сніжинка, будь-який твір передбачає різні способи «бачення». Щоб естетично розглядати естетичний об'єкт, треба сприймати його, виділяючи естетичні характеристики. Як відзначав Сіблі, філософія мистецтва покладається значною мірою на концепцію естетичного способу бачення твору.

Підсумовуючи, треба відзначити, що одні й ті ж предмети об'єктивної дійсності можна споглядати по-різному, в одному й тому ж бачити абсолютно різні речі. Але ж правильному естетичного баченню об'єкта людина має вчитися. Таке бачення має свої закони. Бієдслі вважає, що про твір, який відчувається, і є джерелом естетичного досвіду, можна сказати, що він є більш чи менш цілісним; більш чи менш зв'язним; більш чи менш довершеним [2;6]. Більш досвідчені спостерігачі, професіонали вчать інших естетично сприймати дійсність. Таке поступове накопичення вражень і переживань збагачує духовний і естетичний досвід людини, виховує її естетичні смаки й уподобання. На різних етапах потрібні вказівки і підказки, необхідні для використання

правильного підходу, виду сприйняття. Більшість сучасних експериментів – це спроби відкрити нові якості й форми, нові джерела естетичного досвіду. Деякі нехтують загально визнаним розумінням естетичного досвіду на користь чогось іншого [2;10]. Але очевидним є те, що поняття естетичного об'єкта і естетичного досвіду взаємопов'язані і проливають світло одне на одне. Вони логічно переплітаються, слугують для опису звичайних речей та їхніх характеристик, формують естетичні цінності і посідають своє місце у естетичному сприйнятті людини. Таким чином, можна простежити таку кореляцію: естетичний об'єкт виступає з боку об'єкта, а естетичний досвід – з боку суб'єкта, що сприймає цей об'єкт, перший збагачує другий при правильному розвинутому естетичному баченні людини.

Література

1. Aldrich V. Back to Aesthetic Experience / Virgil C. Aldrich // The Journal of Aesthetics and Art Criticism. – 1966. – № 24 (3). – P. 365-371.
2. Beardsley M. Aesthetic Experience Regained / Monroe C. Beardsley // The Journal of Aesthetics and Art Criticism. - № 28 (1). – P. 3-11.
3. Wojnar I. Teoria wychowania estetycznego / Irena Wojnar. – Warszawa: Wydaw. Zak, 1995. – 297 s.

Статья посвящена анализу содержания публикаций американских ученых XX века и определению влияния эстетического объекта на эстетический опыт человека, условий развития эстетического восприятия, а также необходимости ведения эстетического диалога в современном обществе.

Ключевые слова: эстетический диалог, эстетический объем, эстетический опыт, эстетическое видение.

The article deals with the analysis of the works of the American aestheticians of the twentieth century and defining the influence of an aesthetic object on the aesthetic experience of a subject, the conditions of aesthetic attitude development as well as indispensability of continuing the aesthetic dialogue in modern society.

Key words: aesthetic dialogue, aesthetic object, aesthetic experience, aesthetic contemplation.

Спісєва О.В. – аспірантка кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук професор Г.П. Шевченко